

MIECZYŚLAW OMYŁA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

O METAFIZYCE SYTUACJI

Dedykowane Pamięci Profesora Bogusława Wolniewicza

1. Wprowadzenie

Profesor Bogusław Wolniewicz był wszechstronnym filozofem. Napisał szereg prac z zakresu epistemologii, filozofii kultury, antropologii filozoficznej, filozofii religii, filozofii prawa i filozofii polityki. Uprawiał również publicystykę filozoficzną dotyczącą bieżących problemów politycznych i społecznych.

Jednak dla społeczności filozoficznej w Polsce Bogusław Wolniewicz to przede wszystkim znawca, tłumacz i interpretator Wittgensteina i Fregego, a zarazem twórczy kontynuator ich myśli. Przekłady prof. Wolniewicza tych dwóch autorów nie mają chyba równych w polskiej filozofii. Równie doskonale jak wspomniane przekłady są jego przedmowy do *Traktatu* i *Pism semantycznych* Fregego.

W swoim artykule przedstawię najważniejsze etapy w badaniach Bogusława Wolniewicza dotyczące metafizyki zawartej w *Traktacie* Ludwiga Wittgensteina. Profesor Wolniewicz napisał z tego zakresu trzy książki: *Rzeczy i fakty. Wstęp do pierwszej filozofii Wittgensteina*, PWN, Warszawa 1968, *Ontologia sytuacji*, PWN, Warszawa 1985, *Logic and Metaphysics. Studies in Wittgenstein's Ontology of Facts*, WFiS UW, Warszawa 1999, oraz kilkadziesiąt artykułów zamieszczanych w renomowanych czasopismach, takich jak: „Studia Logica”, „Theoria”, „Bulletin of the Section of Logic”, „Kultura i Społeczeństwo”, „Studia Filozoficzne” i inne. Terminów „ontologia sytuacji” i „metafizyka sytuacji” będę

używał zamiennie, profesor bowiem niejednokrotnie ubolewał, że swojej monografii *Ontologia sytuacji* nie zatytułował *Metafizyka sytuacji*. Ontologia sytuacji Wolniewicza powstała w związku z interpretacją *Traktatu* jest jednak oryginalnym dziełem Bogusława Wolniewicza. Wyrasta ona z rozważań nad logicznymi podstawami filozofii i stanowi metafizyczny fundament jego poglądów filozoficznych. Do niej odwołuje się on w swoich konstrukcjach zarówno z zakresu aksjologii formalnej, jak i w swoich interpretacjach z zakresu hermeneutyki logicznej. Ontologia sytuacji Bogusława Wolniewicza przechodziła przez wiele stadiów rozwojowych, gdyż autor ciągle ją rozwijał i pogłębiał, tak aby w pełni odzwierciedlała idee atomizmu logicznego i była jak najbliższa poglądów Wittgensteina wyrażonych w *Traktacie*.

Z *Traktatem* Wittgensteina zetknął się Wolniewicz po raz pierwszy dość przypadkowo i pośrednio w 1949 roku, w trakcie lektury dzieła Karla Poppera *Spółczesność otwarte i jego wrogowie*. W dziele tym Popper wymienia Wittgensteina jako jednego z wrogów społeczeństwa otwartego i ilustruje tę wrogość Wittgensteina wobec społeczeństwa otwartego przez zacytowanie szeregu tez z *Traktatu*.

Następnie, bezpośrednio po studiach, w roku 1952/1953 Wolniewicz jako asystent w Katedrze Logiki kierowanej przez profesora Tadeusza Czeżowskiego brał udział w *privatissimum* prowadzonym przez profesora Tadeusza Czeżowskiego poświęconym *Traktatowi*.

W księdze pamiątkowej wydanej dla uczczenia osiemdziesiątej rocznicy urodzin prof. Tadeusza Czeżowskiego (*Rozprawy Filozoficzne*, Toruń 1969, red. L. Gumański) prof. Wolniewicz napisał na ten temat następująco:

Autor pozwala sobie skorzystać z rzadkiej okazji, by dać w tym miejscu wyraz głębokiej wdzięczności wobec profesora Tadeusza Czeżowskiego – swego Nauczyciela i Mistrza.

W szczególności autor ceni sobie udział w niezapomnianym *privatissimum* Profesora z roku akademickiego 1952/53, na którym w ciągu 25 zebrań czytany był i rozważany *Traktat logiczno-filozoficzny* Wittgensteina. Według wiedzy autora było to pierwsze w Polsce seminarium filozoficzne poświęcone temu wielkiemu dziełu.

W 1966 roku Wolniewicz napisał swoją pracę habilitacyjną *Studia nad filozofią Wittgensteina*, która ukazała się w PWN w 1968 roku jako monografia *Rzeczy i fakty. Wstęp do pierwszej filozofii Wittgensteina*. Recenzentami tej pracy byli profesorowie: Peter Geach, Tadeusz Kotarbiński, Adam Schaff oraz Roman Suszko. Roman Suszko niezwykle się tą pracą zainteresował i zainspirował. Wolniewicz opisuje to w następujący sposób:

W 1966 r. napisałem swoje studium o metafizyce Wittgensteina i Suszko miał je recenzować. Ta dość przypadkowa okoliczność sprawiła, że zetknął się pierwszy raz bezpośrednio z ideami Wittgensteinowskiego *Traktatu*, a efekt tego zetknięcia przeszedł wszelkie oczekiwania. Suszko był Wittgensteinem jakby urzeczony, a ściślej – głoszonym tam paralelizmem logiczno-ontologicznym. Napisał ogromną recenzję, w której jak trzeba poświęcił trochę miejsca rezultatowi moich skromnych wysiłków, natomiast w przytłaczającej części spożytkował ją dla naszkicowania pomysłów własnych. Taki był moment narodzin logiki niefregowskiej (...).

W monografii *Rzeczy i fakty* filozofia *Traktatu* została ukazana na szerokim tle filozoficznym. Autor przedstawia w niej analogie i różnice między filozofią *Traktatu* a filozofią Arystotelesa, reizmem, empiryzmem logicznym oraz atomizmem logicznym Bertranda Russella. Z kolei monografia *Ontologia sytuacji* jest pewną teorią korelatów semantycznych zdań, zakłada się w niej, że zbiór sytuacji elementarnych ma strukturę kraty warunkowo dystrybutywnej o skończonej długości. Wreszcie w trzeciej monografii: *Logic and Metaphysics. Studies in Wittgenstein's Ontology of facts*, autor wyposaża zbiór sytuacji elementarnych *SE* w trzy, coraz ogólniejsze, struktury algebraiczno-porządkowe. Najpierw rozważa przypadek, gdy sytuacje elementarne tworzą kratę warunkowo dystrybutywną o skończonej długości, następnie – gdy sytuacje elementarne tworzą tylko półkratę górną z jednością, a na koniec – gdy zbiór sytuacji elementarnych wyposażony jest jedynie w pewien porządek. Tytuł *Logic and Metaphysics* wskazuje, że logika obowiązuje w języku, a poza nim znajdują się treści metafizyczne, czyli treści niewyraźalne w żadnym ludzkim języku.

2. Zarys teorii

Jednym z podstawowych pojęć ontologii sytuacji Bogusława Wolniewicza jest pojęcie sytuacji elementarnej. Ontologia sytuacji jest teorią, w której zakłada się, że sytuacje elementarne istnieją, oraz określa się pewne relacje między nimi, takie jak na przykład: zawieranie się jednej sytuacji elementarnej w drugiej, relację zgodności i niezgodności dwóch sytuacji elementarnych. Definiuje się również pewne operacje na sytuacjach elementarnych. Sytuacje elementarne się ze sobą łączą i tworzą sploty, które również są sytuacjami elementarnymi. Relacje i działania na sytuacjach elementarnych są ze sobą wzajemnie powiązane, na przykład: dwie sytuacje elementarne są niezgodne wtedy i tylko wtedy, gdy ich splot jest sytuacją niemożliwą.

Pojęcie sytuacji elementarnej jest na gruncie ontologii sytuacji jednym z pojęć pierwotnych i dlatego pozostaje ono niezdefiniowane na gruncie tej teorii. Można uznać, że pojęcie sytuacji elementarnej pozostaje w bliskim związku znaczeniowym ze znanym z rachunku prawdopodobieństwa pojęciem zdarzenia elementarnego.

Niech $SE \neq \emptyset$ będzie zbiorem wszystkich sytuacji elementarnych. Podzbiór $R_i \neq \emptyset$ zbioru sytuacji elementarnych nazywamy realizacją języka (możliwym światem), gdy jest maksymalnym zbiorem sytuacji elementarnych ze sobą zgodnych.

Niech $\mathbf{R} = \{R_i; i \in I\}$ będzie ogółem realizacji określonych na danym zbiorze sytuacji elementarnych.

Para $(SE, \mathbf{R})$ jest w omawianym systemie ontologii formalną reprezentacją rzeczywistości.

Według profesora Bogusława Wolniewicza podstawowym problemem wszelkiej filozofii jest stosunek myślenia do bytu. Myśli wyraża się w zdaniach pewnego języka, a język Wolniewicz rozumie po wittgensteinowsku jako ogół zdań. Niech J będzie dowolnym językiem. Przyjmujemy, że zdania języka J powiązane są wzajemnie różnorodnymi związkami logicznymi. Związki te są wyznaczone przez operację konsekwencji Cn , która jest zgodna z klasyczną logiką C_k – znaczy to między innymi, że dla dowolnego zdania α i dla dowolnego zbioru zdań X : jeżeli $\alpha \in C_k(X)$, to również $\alpha \in Cn(X)$.

Pytanie o stosunek myśli do bytu na gruncie metafizyki sytuacji sprowadza się do pytania, jak powiązane są ze sobą pary (J, Cn) oraz $(SE, \mathbf{R})$ reprezentujące kolejno myśli i świat. Ze względu na to, że zbiór wszystkich zdań prawdziwych w danej realizacji jest teorią zupełną w danym języku, to teorie zupełne mają szczególne znaczenie w rozważaniach zarówno semantycznych, jak i ontologicznych. Oznaczmy przez $Zpł$ zbiór wszystkich teorii zupełnych w języku J . Na pytanie, jak pary (J, Cn) oraz $(SE, \mathbf{R})$ są ze sobą powiązane, Wolniewicz odpowiada w wysoce oryginalny sposób. Wprowadza w tym celu funkcję $Ver: \mathbf{R} \rightarrow Zpł$, przyporządkowującą każdej realizacji języka J teorię zupełną w (J, Cn) , będącą zbiorem zdań prawdziwych w tej realizacji.

Tezę *Traktatu*:

4.03 Zdanie powiadamia nas o pewnej sytuacji, a zatem jego związek z nią musi być *istotny*. Związek ów polega właśnie na tym, że jest ono jej logicznym obrazem. Zdanie tylko o tyle coś mówi, o ile jest obrazem.

Wolniewicz prawie przez cały okres swojej twórczości interpretował w taki sposób, że korelatem semantycznym zdania jest przedstawiana przez to zdanie *s y t u a c j a*. Znajduje to dobitny wyraz w tytule jednej z jego rozpraw, która nosi tytuł: *Sytuacje jako korelaty semantyczne zdań*, „Studia Filozoficzne” 1978, nr 2, s. 27–41. Rozprawa ta była również wydana w języku angielskim i nosiła tytuł *Situations as the Reference of Propositions*, „Dialectics and Humanism” 1978, no. 1, s. 171–182. Istotnym dla stanowiska filozoficznego Wittgensteina wyrażonego w *Traktacie*, zwanego „atomizmem logicznym” jest, że zdania posiadają korelaty semantyczne różne od ich wartości logicznych. Zarówno Suszko, jak i Wolniewicz za korelat semantyczny zdania, czyli za obiektywny odpowiednik zdania w rzeczywistości pozajęzykowej, uważali przedstawioną przez to zdanie sytuację.

Natomiast w ostatniej pracy z zakresu metafizyki sytuacji zatytułowanej *O sensie i znaczeniu zdań* Wolniewicz zmienia terminologię i przyjmuje, że przedstawiana przez zdanie sytuacja jest *s e n s e m z d a n i a*, czyli jego *t r e ś c i ą m y ś l o w ą*, a nie jego *z n a c z e n i e m*, czyli *k o r e l a t e m s e m a n t y c z n y m*.

Przemawiają za tą nową interpretacją następujące tezy *Traktatu*:

- 4.01 Zdanie jest obrazem rzeczywistości.
 2.02 Obraz przedstawia pewną możliwą sytuację w przestrzeni logicznej.
 2.221 To, co obraz przedstawia, stanowi jego sens.
 4.031 Zamiast mówić: to zdanie ma ten a ten sens, można wręcz rzec: to zdanie przedstawia tę a tę sytuację.

Intuicyjnie rzecz biorąc, zgodnie z nową interpretacją *Traktatu* sytuacją przedstawianą przez zdanie jest obiektywna treść myślowa wyrażona przez zdanie, a z kolei korelatem semantycznym zdania jest odpowiednik tej treści myślowej w rzeczywistości, czyli pewna możliwość, czy też niemożliwość, istniejąca, czy też zachodząca w rzeczywistości.

Zagadnieniu określenia korelatu semantycznego zdania zgodnie z *Traktatem* poświęcił Bogusław Wolniewicz wiele uwagi. Aby wyjaśnić, na jakiej drodze Wolniewicz określa pojęcie korelatu semantycznego zdania, wprowadzimy jeszcze pojęcia: *przestrzeni logicznej języka* oraz *miejsca logicznego danego zdania*. Terminy te są obecne w *Traktacie*. Wolniewicz nadaje im ścisłą treść: przestrzeń logiczna danego języka jest to klasa wszystkich realizacji tego języka, czyli zbiór wszystkich możliwych światów, o których można mówić w tym języku.

Z kolei miejscem logicznym dowolnego zdania a języka J , symbolicznie $M(a)$, jest ogół tych realizacji języka, czyli możliwych światów, w których zdanie a jest prawdziwe, czyli: $M(a) = \{R: \alpha \in Ver(R)\}$, co możemy jeszcze zapisać

$$R \in M(\alpha) \leftrightarrow \alpha \in Ver(R).$$

Jednym z bardzo ważnych aksjomatów przyjmowanych w ontologii sytuacji jest postulat:

(#) dla dowolnego zdania $\alpha \in J$ oraz dla dowolnej realizacji $R \in \mathbf{R}$, jeżeli $\alpha \in Ver(R)$, to istnieje sytuacja elementarna $x \in R$ taka, że dla każdego $R' \in \mathbf{R}$, jeżeli $x \in R'$, to $\alpha \in Ver(R')$.

Intuicyjnie aksjomat (#) stwierdza, że jeżeli pewne zdanie jest prawdziwe w jakiejś realizacji R , to istnieje sytuacja elementarna, która sprawia, że zdanie to jest prawdziwe w tej realizacji oraz w każdej innej, do której należy dana sytuacja elementarna.

Korelat semantyczny dowolnego zdania α – według profesora Wolniewicza – jest to najmniejszy zbiór sytuacji elementarnych

$k(\alpha)$, który spełnia następujący warunek: dla każdej realizacji R , $(\alpha \in Ver(R) \leftrightarrow k(\alpha) \cap R \neq \emptyset)$. Wolniewicz określa pojęcie korelatu semantycznego zdania, kierując się między innymi następującymi zasadami:

(Z1) Zdania logicznie równoważne przedstawiają tę samą sytuację.

(Z2) Jeżeli dwa dowolne zdania przedstawiają tę samą sytuację, to ich korelaty semantyczne są równe.

(Z3) Jeżeli dwa dowolne zdania α , β mają te same korelaty semantyczne, to w dowolnej realizacji R albo oba te zdania są równocześnie prawdziwe, albo oba są równocześnie fałszywe, czyli zdania te mają te same miejsca logiczne.

Jeżeli przez S oznaczymy funkcję przyporządkowującą zdaniom przedstawiane przez nie sytuacje, to zgodnie z zasadami (Z1)–(Z3) zachodzą następujące związki:

(1) Jeżeli $Cn(\alpha) = Cn(\beta)$, to $S(\alpha) = S(\beta)$,

(2) Jeżeli $S(\alpha) = S(\beta)$, to $k(\alpha) = k(\beta)$,

(3) Jeżeli $k(\alpha) = k(\beta)$, to $M(\alpha) = M(\beta)$,

(4) Jeżeli $M(\alpha) = M(\beta)$, to $v(\alpha) = v(\beta)$, gdzie $v(\alpha)$ jest wartością logiczną zdania α w świecie rzeczywistym, który oznaczamy jako R_0 .

Uzasadnieniem dla formuły (1) jest następująca teza *Traktatu*:

5.141 Jeżeli p wynika z q , a q wynika z p , to są jednym i tym samym zdaniem.

Zgodnie z tą tezą zdania logicznie równoważne nie tylko mają ten sam sens, ale są wręcz utożsamiane. Zgodnie z formułą (2) jeżeli dwa zdania mają różne korelaty semantyczne, to i myśli wyrażone przez te zdania są różne. Formuła (3) stwierdza, że jeżeli dwa zdania mają te same korelaty semantyczne, to zdania te są prawdziwe w tych samych realizacjach i na koniec formuła (4) stwierdza, że jeżeli dwa dowolne zdania w realnym świecie mają różne wartości logiczne, to ich miejsca logiczne są różne.

Profesor Wolniewicz tak ustalał aksjomaty swojej ontologii, aby żadna z implikacji (1)–(4) nie mogła być odwrócona. A mianowicie, żeby zachodziły postulaty:

(1') Istnieją zdania, które mają ten sam sens, ale nie są logicznie równoważne. Równość ich sensu wynika wtedy z pozalozycznych postulatów znaczeniowych języka.

(2') Istnieją zdania, które mają te same korelaty semantyczne, a wyrażają różne myśli. Intuicyjnie: o tej samej możliwości, czy też niemożliwości, możemy na różne sposoby myśleć.

(3') Istnieją zdania, które mają różne korelaty semantyczne, a które są faktami w tych samych realizacjach. Swobodnie mówiąc, zdania te są równoważne, ale nie są równe .

(4') Istnieją zdania, które mają tę samą wartość logiczną w naszym realnym świecie, czyli oba te zdania są prawdziwe bądź oba są fałszywe. Zdania te mają jednak różne miejsca logiczne tzn. istnieje realizacja, w której jednemu zdaniu odpowiada fakt, a drugiej – korelat semantyczny nie będący faktem.

Niestety, nie są znane żadne ogólne warunki, które należy nałożyć na zbiór sytuacji elementarnych SE , aby istniały zdania, które posiadają różne korelaty semantyczne, a które są prawdziwe w tych samych realizacjach. Problem ten jest rozważany zarówno w monografii B. Wolniewicza *Studies in Wittgenstein's Ontology of Facts*, jak i w pracy J. Hawranka i J. Zygmunta *Wokół pewnego zagadnienia z dziedziny półkrat górnych z jednością*.

Można uznać, że to, co profesor Wolniewicz nazwał „ontologią sytuacji”, jest aksjomatyczną teorią układów:

$$(*) \quad \langle (J, Cn), (SE, \mathbf{R}), (Ver, Z_0) \rangle,$$

gdzie: para (J, Cn) reprezentuje myślenie, gdyż jest językiem J wyposażonym w operację konsekwencji, z kolei para $(SE, \mathbf{R})$ – reprezentuje ontologię. Przestrzeń logiczna, czyli $\mathbf{R}$, wyznacza wszystkie istotne z ontologicznego punktu widzenia relacje między sytuacjami elementarnymi. Funkcja Ver przyporządkowuje każdej realizacji zbiór zdań prawdziwych w tej realizacji, a Z_0 jest zbiorem zdań prawdziwych w świecie realnym, czyli w pewnej wyróżnionej realizacji, istnieje więc realizacja R_0 , taka że $Ver(Z_0) = R_0$.

O pozostałych elementach składowych układu $(*)$ w pracach Wolniewicza przyjmuje się między innymi następujące aksjomaty:

$$(R1) \quad \bigcup \{R_i : i \in I\} \neq SE$$

$$(R2) \quad \bigcap \{R_i : i \in I\} \neq \emptyset$$

$$(R3) \quad R_1 \subseteq R_2 \rightarrow R_1 = R_2$$

(Ver 1) $Ver: R \rightarrow Zpł$,

(Ver 2) $\forall \alpha \forall R \{ \alpha \in Ver(R) \rightarrow \exists x \in R \forall R' [x \in R' \rightarrow \alpha \in Ver(R')] \}$

Założenia (R1), (R2), (R3) są aksjomatami ontologii sytuacji nałożonymi na zbiór realizacji języka J , a założenia (Ver 1), (Ver 2) są aksjomatami charakteryzującymi związek realizacji języka z teoriami zupełnymi w tym języku.

Realizacje języka są to – w innej terminologii – możliwe światy albo interpretacje języka J . Aksjomat (R1) stwierdza, że istnieją sytuacje elementarne, które nie zachodzą w żadnej realizacji rozważanego języka, czyli w żadnym możliwym świecie, znaczy to, że istnieją sytuacje elementarne niemożliwe. Z kolei aksjomat (R2) stwierdza, że istnieją sytuacje elementarne, które zachodzą w każdej realizacji języka, czyli że istnieją sytuacje elementarne konieczne. Aksjomat (R3) stwierdza, że poszczególne realizacje języka są ze względu na relację zawierania się zbiorów maksymalnymi zbiorami „wzajemnie zgodnych” (niewykluczających się) sytuacji elementarnych. Zgodnie z (R3) zbiór realizacji stanowi antyłańcuch zbiorów.

Z kolei aksjomat (Ver 1) stwierdza, że każdej realizacji odpowiada pewna teoria zupełna. Intuicyjnie znaczy to, że zbiór zdań prawdziwych w każdej realizacji jest zbiorem maksymalnym wśród niesprzecznych zbiorów zdań. Aksjomat (Ver 2) stwierdza, że jeżeli dowolne zdanie α jest prawdziwe w pewnej realizacji, to istnieje sytuacja elementarna x , która gwarantuje jego prawdziwość i dla każdej realizacji R' , jeśli $x \in R'$, to zdanie α jest prawdziwe w realizacji R' .

Aksjomaty ontologii sytuacji określają układy (*) w sposób zarazem formalny, jak i ogólny i tak, aby były spełnione warunki (1)–(4). Aksjomaty te określają związki między językiem a realizacjami tego języka. Aksjomaty te nie mogą być wypowiedziane w języku czystej logiki ani w języku J , którego semantykę i ontologię badamy. Jedynie implikacja:

$$\text{jeżeli } k(\alpha) = k(\beta), \text{ to } v(\alpha) = v(\beta),$$

ma swój formalny odpowiednik w języku logiki niefregowskiej w postaci aksjomatu logicznego:

$$(+) \quad (p = q) \rightarrow (p \leftrightarrow q)$$

gdzie „ $\equiv$ ” jest wprowadzonym przez Suszkę spójnikiem identyczności. Formuła (+) stwierdza, że jeżeli zdania „ p ” i „ q ” mają te same korelaty semantyczne, to mają również te same wartości logiczne.

Z czysto logicznego punktu widzenia aksjomat (Ver 2) oraz wszystkie aksjomaty ontologii sytuacji zasadniczo różnią się od aksjomatu (+), czy też od aksjomatów teorii grup bądź aksjomatów algebr Boole’a. Przypominają one raczej aksjomaty analizy matematycznej, czy też rachunku prawdopodobieństwa.

Aksjomaty teorii grup lub algebr Boole’a zapisane są w języku pierwszego rzędu z jednym rodzajem zmiennych, bez użycia pojęć teoriomnogościowych. Natomiast aksjomaty ontologii sytuacji zapisane są w języku z wieloma rodzajami zmiennych przyjmującymi wartości zarówno w zbiorze sytuacji elementarnych SE , jak i w rodzinie podzbiorów zbioru SE oraz ze zmiennych przebiegających zbiorów zdań języka J i zbiorów jego podzbiorów. Ontologia sytuacji nie jest więc teorią elementarną. Ponadto jest ona reprezentowana za pomocą klasy struktur teoriomnogościowych, nie tyle dana jest treść tej teorii, ile klasa jej modeli. Wśród tych modeli są zarówno – jak zawsze w przypadku teorii formalnych – modele zamierzone, trafnie interpretujące pojęcia teorii, jak i modele niezamierzone, interpretujące pojęcia teorii w niestandardowy sposób.

Na gruncie Wolniewicza metafizyki sytuacji korelat semantyczny zdania określa się jako najmniejszy (ze względu na zawieranie się zbiorów) zbiór sytuacji elementarnych, które czynią to zdanie prawdziwym, co bardziej formalnie możemy wypowiedzieć w następujący sposób:

D e f i n i c j a: Korelatem semantycznym dowolnego zdania α języka J w układzie semantycznym:

$$\langle (J, Cn), (SE, \mathbf{R}), (Ver, Z_0) \rangle,$$

jest zbiór sytuacji elementarnych $k(\alpha)$, który spełnia następujące dwa warunki:

- (i) Dla każdej realizacji R , $[\alpha \in Ver(R) \leftrightarrow k(\alpha) \cap R \neq \emptyset]$.
- (ii) Dla dowolnego zbioru sytuacji elementarnych A zachodzi:
 $A \subseteq k(\alpha) \rightarrow [A \neq k(\alpha) \rightarrow \exists R (\alpha \in Ver(R) \leftrightarrow A \cap R = \emptyset)]$.

Widzimy, że pojęcie korelatu semantycznego zdania – na gruncie metafizyki sytuacji Wolniewicza – nie jest pojęciem absolutnym, lecz jest zrelatywizowane do danego układu semantycznego.

Literatura

Frege G., *Pisma semantyczne*, przeł. B. Wolniewicz, Warszawa 1977.

Hawranek J., Zygmunt J., *Wokół pewnego zagadnienia z dziedziny półkrat górnych z jednością*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Logika” 1993, vol. 15, s. 59–68.

Schrade U., Omyła M., *Bogusław Wolniewicz*, w: W. Mackiewicz (red.), *Polska Filozofia Powojenna*, t. II, Warszawa 2001, s. 448–476.

Wolniewicz B., *O formalnych własnościach pojęcia faktu*, w: *Rozprawy filozoficzne*, red. L. Gumański, Toruń 1969, s. 413–423.

Wolniewicz B., *Rzeczy i fakty. Wstęp do pierwszej filozofii L. Wittgensteina*, Warszawa, 1968.

Wolniewicz B., *Sytuacje jako korelaty semantyczne zdań*, „Studia Filozoficzne” 1978, nr 2, s. 27–41.

Wolniewicz B., *Situations as the Reference of Propositions*, „Dialectics and Humanism” 1978, no 1, s. 171–182.

Wolniewicz B., *Ontologia sytuacji. Podstawy i zastosowania*, Warszawa 1985.

Wolniewicz B., *Studies in Wittgenstein's Ontology of Facts*, Warszawa 1999.

Wolniewicz B., *Wspomnienie o Suszce*, „Studia Filozoficzne” 1984, nr 7, s. 179–183.

Wittgenstein L., *Tractatus logico-philosophicus*, tłum. B. Wolniewicz, Warszawa 1997.

Wójtowicz A., *Znaczenie nazw a znaczenie zdań, w obronie ontologii sytuacji*, Warszawa 2007.

Summary

The article presents the most important stages of research on the metaphysics of situations contained in Wittgenstein's *Tractatus* carried by Professor Bogusław Wolniewicz.

Key words: elementary situation, ontology of facts, metaphysics of situations, non-Fregean logic, semantic frame.